

ادامه بحث انواع اسم مشتق

۴۳. اسم مکان و اسم زمان

اسم زمان و مکان بر زمان و مکان دلالت دارد.

روش ساخت اسم زمان یا مکان از افعال ثلاثی مجرد:

اسم زمان یا مکان از ثلاثی مجرد بر یکی از وزن های «.....» ساخته می شود. مانند مَنَزَل، مَكْتَب، مَدْرَسَة

✍ نکته مهم (۵۸) :

وزنهای ساخت اسم زمان و مکان از افعال ثلاثی مجرد غالباً بر وزن «.....» جمع بسته می شوند. مانند: مَنَازِل، مَكَاتِب، مَدَارِس

✍ نکته مهم (۵۹) :

برای تشخیص اسم مکان و اسم زمان از یکدیگر از «.....» آن کلمه استفاده می کنیم. به این صورت که بررسی می کنیم در کدام معنا (زمان یا مکان) کاربرد بیشتری دارند. مانند «مَحَبَس» که به معنای زندان است پس اسم مکان محسوب می شود. همچنین کلماتی مانند «مَبْدَأ، مَوْقِع و مَطْلَع» که زمان وقوع فعل را نشان می دهند اسم زمان هستند. کلماتی مانند «مَطْبَخ، مَسْجِد، مَقْصَد» که مکان وقوع فعل را نشان می دهند، اسم مکان می باشند.

✍ نکته مهم (۶۰) :

کلماتی مانند «مَطَبَّ» اسم مکان و زمان هستند که در اصل مَطَبَبْ بوده که حرف «ب» آنها ادغام شده است.

✍ نکته مهم (۶۱) :

کلماتی مانند «مَطَار، مَزَار و مَدَار» اسم مکان هستند. در واقع «عین الفعل» آنها (حرف دوم) به «الف» تبدیل شده است. مثلاً فعل کلمات ذکر شده به ترتیب عبارتند از طَيَّرَ، زَوَّر و ذَوَّر

روش ساخت اسم زمان یا مکان از افعال ثلاثی مزید:

اسم مکان یا زمان از ثلاثی مزید مانند اسم مفعول از ثلاثی مزید می باشد مانند مُسْتَخَرَج که هم اسم مکان هم اسم زمان و هم اسم مفعول است.

✍ نکته مهم (۶۲) :

با توجه به یکسان بودن روش ساخت اسم مفعول، اسم زمان و اسم مکان از افعال ثلاثی مزید برای تشخیص آن ها از یکدیگر از «ترجمه» آن کلمه استفاده می کنیم. به این صورت که در خارج جمله هر سه حالت اسم مفعول، اسم زمان و اسم مکان قابل قبول است اما زمانی که این کلمات در جمله قرار می گیرند با توجه به مفهوم جمله تنها یکی از آنها مورد قبول خواهد بود. مانند کلمه «مَنْزَل» که در خارج جمله هر سه معنای زیر را دارد:

۳. نازل شده (اسم مفعول)

۲. مکان نازل شدن (اسم مکان)

۱. زمان نازل شدن (اسم زمان)

اما همین کلمه در جملات زیر با توجه به مفهوم جمله فقط یکی از آنها را می تواند شامل شود.

۱. مُنْزَلَ الْقُرْآنِ مَدِينَةَ مَكَّةَ ..... قرآن شهر مکه است. (اسم مکان)
۲. مُنْزَلَ الْقُرْآنِ لَيْلَةَ الْقَدْرِ ..... قرآن شب قدر است. (اسم زمان)
۳. اَللّٰهُمَّ بِكِتَابِكَ الْمُنْزَلِ خداوندا تو را به کتاب ..... قسم (اسم مفعول)

۵. اسم تفضیل

اسمی است که برای بیان مقایسه بین صفات به کار می رود. یعنی «کمتر» و یا «زیادتر» بودن صفتی را در چیزی نسبت به چیز دیگر بیان می کند. اسم تفضیل مذکر بوزن «.....» ساخته می شود. مانند «أَعْظَمُ، أَصْغَرُ و أَكْبَرُ» و اسم تفضیل مؤنث بوزن «.....» می آید. مانند «عَظْمِي، صُغْرِي و كِبْرِي»

نکته مهم (۶۳) :

در ترجمه اسم تفضیل، اگر بعد از اسم تفضیل حرف «مِنْ» ذکر شده باشد معادل ..... در فارسی ترجمه می شود و همراه پسوند «تر» بیان می شود و اگر اسم تفضیل تنها ذکر شده باشد معمولاً معادل صفت عالی در فارسی و همراه پسوند «ترین» ترجمه می شود.

أَشَجَّعُ مِنَ : شجاع تر از أَشَجَّعُ النَّاسِ : شجاع ترین مردم

نکته مهم (۶۴) :

کلمه ی «أَوَّلُ» بر وزن «.....» اسم تفضیل مذکر و مؤنث آن «أَوَّلِي» بر وزن ..... می باشد.

نکته مهم (۶۵) :

کلمه ی «آخِرُ» بر وزن «أَفْعَلُ» اسم تفضیل مذکر و مؤنث آن «أَخْرِي» بر وزن فُعْلَى می باشد.

نکته مهم (۶۶) :

کلمه ی «آخِرُ» بر وزن «فَاعِلِ» اسم فاعل مذکر و مؤنث آن «آخِرَةُ» می باشد.

نکته مهم (۶۷) :

کلمات «خَيْرُ» و «شَرُّ» اگر به معنی «بهتر» و «بدتر» و یا «بهترین» و «بدترین» باشند اسم تفضیل محسوب می شوند (یعنی یا بعد از آنان حرف «مِنْ» ، یک اسم یا یک ضمیر بیاید). خَيْرُ الْأُمُورِ: بهترین امور خَيْرٌ مِنْ : بهتر از

نکته مهم (۶۸) :

کلمه «دُنْيَا» بر وزن «فُعْلَى» اسم تفضیل مؤنث می باشد .

نکته مهم (۶۹) :

وزن «أَفْعَلُ» اگر بر رنگ و عیب (نقص) دلالت کند دیگر اسم تفضیل نیست. و صفت مشبیه خواهد شد. (توضیحات بیشتر در نکته شماره «۷۳» ذکر خواهد گردید.)

۶. صفت مشبیه

اسمی که بیانگر ویژگی های افراد یا اشیاء و معادل ..... یا ..... در فارسی است و صفتی دائمی، پایدار، جاوید و همیشگی را نشان می دهد، صفت مشبیه خواهد بود.

نکته مهم (۷۰) :

حتماً صفت مشبیه باید به صورت ..... ترجمه شوند و هرگز نباید آنها را به صورت مصدر یا حالت دیگر ترجمه کرد. مانند «رئوف» که «مهربان» ترجمه می شود و «مهربانی» یا «مهربان بودن» نادرست است.

وزنهای صفت مشبیه:

صفت مشبیه بر خلاف چهار نوع قبلی اسم های مشتق بر وزن های ثابت و مشخصی ساخته می شود.

مهمترین وزن های صفت مشبیه عبارتند از:

۱- **فَعِيل**: قَصِير، طَوِيل، قَلِيل، کَرِيم، عَفِيف، شَرِيف. همچنین کلماتی مانند: قَوِي، وَفِي، سَخِي، عَلِي، نَبِي بر این وزن ساخته شده اند و صفت مشبیه هستند.

۲- **فَعْل**: صَعْب، سَهْل، شَيْخ، عَبْد

۳- **فَعِل**: خَشِن، فَرِح، أَسِف، فَهِم، كَسِل

۴- **فَعْلان**: جَوْعان، عَطْشان، غَضْبان، يَفْظان، كَسْلان

نکته مهم (۷۱) :

کلماتی مانند: سَيِّد، طَيِّب، جَيِّد و شَجَاع و مشابه آنان صفت مشبیه هستند.

نکته مهم (۷۲) :

«كَسِل» به معنی «تنبل» صفت مشبیه و «كَسَل» به معنی «تنبلی» اسم جامد مصدری است.

نکته مهم (۷۳) :

اگر صفت مشبیه بر عیب (نقص) یا رنگ دلالت کند مذکر آن بـ «أَفْعَل» و مؤنث آن بـ «فَعْلَاء» میباشد.

مانند: «أَصْفَر، أَخْضَر، أَرْق، أَحْمَر، أَبْيَض، أَسْوَد» برای مذکر و «صَفْرَاء، خَضْرَاء، زَرْقَاء، حُمْرَاء، بَيْضَاء و سُودَاء» برای مؤنث که به ترتیب رنگهای زرد، سبز، آبی، قرمز، سفید و سیاه هستند.

همچنین کلماتی نظیر «أَعْرَج، أَحْمَق، أَعْمَى، أَبْکَم» که به ترتیب به معنای لنگ، نادان، نابینا، ناشنوا و لال هستند.

۷. صیغه (اسم) مبالغه

اسمی که بر زیاد بودن یک صفت یا بسیار پرداختن به آن دلالت می کند. یعنی مانند صفت مشبیه است ولی درجه صفتی آن از مشبیه بیشتر است.

نکته مهم (۷۴) :

هنگام ترجمه صیغه مبالغه قبل از صفت از کلمه «.....» استفاده می کنیم. مانند رَزَّاق: بسیار روزی دهنده

وزن های صیغه مبالغه:

مهمترین وزن های صیغه مبالغه عبارت است از:

۱- فَعَال: رَزَّاق، صَبَّار، كَذَّاب، حَسَّاس، وَهَّاب، جَبَّار، قَهَّار ۲- فَعَالَةٌ: عَلَّامَةٌ، اِمَّارَةٌ

نکته مهم (۷۵):

در کلماتی مانند: «علامة» «ة» نشانه تأیید نیست.

۸. اسم ابزار

اسم ابزار، بر ابزار و وسیله انجام فعل دلالت می کند.

وزن های اسم ابزار:

مهمترین وزن های اسم ابزار عبارت است از:

۱- مِفْعَل: مِقْبَض (دستگیره)، مِبْرَد (سوهان) ۲- مِفْعَلَةٌ: مِكنَسَةٌ (جارو)، مِئْذَنَةٌ (میز) ۳- مِفْعَال: مِفْتَاح (کلید)، مِيزَان (ترازو)

نکات مهم (۷۶ تا ۷۸):

(۷۶) هر اسمی که با «م» شروع شود مشتق است به جز اسم هایی که بر وزن مصدر «مُفَاعَلَةٌ» باشند که جامد مصدری است.

(۷۷) در تشخیص جامد یا مشتق بودن اسم، اگر اسمی جمع یا مثنی باشد حتماً باید مفرد آن کلمه را در نظر بگیریم. مانند «صُلَحَاء» جمع که «صالح» بر وزن فاعل است. بنابراین اسم فاعل محسوب می شود.

(۷۸) گاهی اوقات برخی از مصادر (جامدهای مصدری) شبیه صفت مشبیه می شوند که از طریق ترجمه به راحتی می توان تفاوت آنها را تشخیص داد. مانند «صَبْر» و «صَعْب» که هر دو بر وزن «فَعْل» هستند:

صَبْر: صبر کردن ← مصدر ← جامد مصدری

صَعْب: دشوار ← صفت ← صفت مشبیه

تمرین

تمرین: نوع اسم های زیر را از تعیین نمائید.

ردیف	اسم	اسم مشتق	اسم جامد
۱	آخِر	فاعل □ مفعول □ زمان □ مکان □ صفت مشبیه □ اسم مبالغه □ اسم تفضیل □	مصدری □ غیر مصدری □
۲	أَغْنِيَاء	فاعل □ مفعول □ زمان □ مکان □ صفت مشبیه □ اسم مبالغه □ اسم تفضیل □	مصدری □ غیر مصدری □
۳	كَسِل	فاعل □ مفعول □ زمان □ مکان □ صفت مشبیه □ اسم مبالغه □ اسم تفضیل □	مصدری □ غیر مصدری □
۴	ثَانِي	فاعل □ مفعول □ زمان □ مکان □ صفت مشبیه □ اسم مبالغه □ اسم تفضیل □	مصدری □ غیر مصدری □
۵	مَخْفِيّ	فاعل □ مفعول □ زمان □ مکان □ صفت مشبیه □ اسم مبالغه □ اسم تفضیل □	مصدری □ غیر مصدری □
۶	شَقَاف	فاعل □ مفعول □ زمان □ مکان □ صفت مشبیه □ اسم مبالغه □ اسم تفضیل □	مصدری □ غیر مصدری □
۷	شَرّ (بدی)	فاعل □ مفعول □ زمان □ مکان □ صفت مشبیه □ اسم مبالغه □ اسم تفضیل □	مصدری □ غیر مصدری □
۸	صَعْب (دشوار)	فاعل □ مفعول □ زمان □ مکان □ صفت مشبیه □ اسم مبالغه □ اسم تفضیل □	مصدری □ غیر مصدری □
۹	مُسْتَعَان	فاعل □ مفعول □ زمان □ مکان □ صفت مشبیه □ اسم مبالغه □ اسم تفضیل □	مصدری □ غیر مصدری □

ॐ

9

Y

۹۷	مَبِيع	فاعل □ مفعول □ زمان □ مکان □ صفت مشابه □ اسم مبالغه □ اسم تفضیل □	مصدری □ غیر مصدری □
۹۸	يَقْظَان	فاعل □ مفعول □ زمان □ مکان □ صفت مشابه □ اسم مبالغه □ اسم تفضیل □	مصدری □ غیر مصدری □
۹۹	أُخْرَى	فاعل □ مفعول □ زمان □ مکان □ صفت مشابه □ اسم مبالغه □ اسم تفضیل □	مصدری □ غیر مصدری □
۱۰۰	مُقَاوَمَة	فاعل □ مفعول □ زمان □ مکان □ صفت مشابه □ اسم مبالغه □ اسم تفضیل □	مصدری □ غیر مصدری □

نکته مهم (۷۹) : (مختصر نکات ترجمه ای مهم)

الف) در ترجمه ی اسم های مبالغه معمولاً از قید « بسیار » استفاده می کنیم . مانند : غفار : بسیار آمرزنده
 ب) اگر بعد از اسم تفضیل حرف « من » بیاید به صورت صفت تفضیلی ترجمه می شود. أحسن من... : نیکوتر از...
 و اگر همراه « من » نیاید معمولاً به صورت صفت عالی ترجمه می شود. أحسن کتاب : بهترین کتاب .

نکته مهم (۸۰) :

گاهی میان اسم های تفضیل از لحاظ ظاهری با فعل ماضی باب افعال (أَفْعَل) مشابهت ایجاد می شود. توجه به مفهوم عبارت راهگشای مساله است !

لغات مهم درس پنجم

( ) :	:	( ) :
:	« » :	:
:	:	:
:	:	:
:	:	« » :
:	« » :	:
:	:	:
:	:	:
:	:	:
« » :	:	:
:	:( )... :	:
:	... :	« » :
! :	:	:
:	:	:
:	:	< > :
:	:	< > :
:( )... :	:	:

